

L'AVENÇ

Literari * Artistic * Científic

REVISTA MENSUAL ILLUSTRADA

ANTROPOLOGIA POPULAR

VII

SANGUEIGS PERDUTS

POSANT que *sanguejar* significa, a Catalunya, tractar de coses de la sang humana, no n'hi deu aver gaires de persones en el món que no agin fet observacions de moral naturalista (és dir, de costums al natural) fixant-se en la vida simbòlica i material de la més rica i abundosa substància que banya per dintre el cos animal o orgànic umà.

De manera que dels noms qualificatius, dels adjectius qu'en prosa i vers circulen com moneda corrent, descrivint, criticant, judicant (per l'ús de casa i per l'història) les virtuts morals, bones i dolentes, de la sang, n'hi ha per omplir un gabinet d'anatomia social o un museu de passions, no més qu'arreglant amb cert ordre classificador una gran part de lo que s'ha dit de tal humor amb relació a la vida individualitzada i col·lectiva, entesa dins de la societat.

Si es vulgués començar aquest anàlisi (qu'algú podria batejar amb el nom d'*ematologia*, o tractat de la sang fet per obra popular) anant a buscar dades als segles abans de Jesucrist, ja se sab qu'es podria aprofitar molt del poc qu'ha pogut arribar fins al nostre temps dels filòsops antropòlegs grecs, de raça jònica o dòrica, entre els quals se troben Tales, Pitagores, Demòcrit, Hipòcrates, Aristòtil i Teofraste com a majors naturalistes de llavors i de després.

D'allà ve el donar a la sang propietats, forces, poder, virtut, per fer del cos umà «l'esclau d'un sol humor», capaç de portar-lo a les altures de la glòria o d'enfonzar-lo sota la brutalitat de les feres.

Els homes d'estudi científic van sempre atrassats al poble senzill en matèria d'endevinalles naturalistes sortides de les costums, com se pod veure en les

obres d'Omer i d'Esiodo (x o xi sigles abans J. C.), i, anant més lluny, en les dels orientalistes d'avui com istoriadors de l'Egipte vell i l'Àsia més antiga.

Tot el vell món de les castes, per formar famílies sanes d'esperit i de cos am profit de la civilització (més o menys ben entesa per espai de mils anys), tot ell té per fonament un punt d'apoi sanguinós.

Les castes pures i el mestisatge omplen tota l'era de l'orientalisme egipci i de l'Índia abans d'Alexandre *el Macedoni*; de manera que el puguer ésser lliure o esclau en aquelles desdixades societats era qüestió d'erència ficada a la sang dels engendradors i feta pública casi no més que pel color de la pell i el cabell, com si així estessin ben distingits els bons dels mitjans i dels dolents per l'obra patriòtica proposta de dalt a baix.

Si la sang valia tot això dins les tasques de la pau, prou aviat s'endevinarà lo que podia en els orrors de la guerra, tant civil com internacional, quan l'obra de la violència brutal tenia per principi i fi les matances dins dels pobles per l'extermini portat a terme fent corre torrents de sang humana, que en res aprofitaven al benestar comú.

Per xò és que molta part de l'història universal, fins ara fa pocs anys, més semblava un arrelleg de llistes d'escorxadors d'omes que no una crònica dels principis socials de l'humanitat il·luminada pels avenços de les arts útils i la ciència filosòfica, que tot ho purifiquen, fins els mals i les misèries més sanguinoses o encarnades en l'econòmica virtut del ser umà, que amb dificultat se surt de bestia en moltes de ses funcions i necessitats socials.

Fóra necessari un llibre grand com un missal per adjuntar am cert mètode lo principal que s'és dit: pels pobles, en forma de proverbi; pels naturalistes, com cosa d'art; pels filòsofs, com opinió de govern, referint-se a la moral o ciència de les bones costums, tot explicant lo bo i lo dolent de les persones, atribuïnt-ho a la qualitat, quantitat i moviment de la sang, segons l'edat, sexe, temperament, aliments, begudes, erència, etc.

Ans tot, si així es fes tal obra d'estudi, necessàriament la primera divisió de l'assumpte seria tractar dels beneficis que van a terme am la bona sang i dels danys que pervenen de la dolenta.

Més encare: s'auria de pendre en compte, entre els estats de salut i de malaltia, l'entremetj que és degut al vi, a l'aiguardent o a son esperit, ademés d'altres substàncies ubriagadores o metzinoses.

Començant per l'ome sà, mirant després a l'ubriag, i, per fi, al malalt, verament fóra possible donar a coneixe a tot-om que, en matèria de virtuts i vicis, de passions bones i dolentes, d'avenços i de reculades, de glories i de bestieses, n'hi hà un sens fi barrejades en l'obra perdurable de la civilització, sempre continua, encare que am troços d'intermitència (com si fos una perpetua febrada); i no hi hà dupte que l'ematoologia podria aprofitar-se com un util capital d'història crítica tret del natural i per ensenyança del poble i de molts altres ciutadans que no cal anomenar.

Obligat per les necessitats de temps, llog i algunes altres també poderoses que no val fer públiques, sols em proposo dir, si pug, am poques paraules, quatre mots, tal vegada profitosos al que no els sapiga i pugui fixar-s'hi més endavant, quan en senti parlar an algú dels que s'enganyen i no vulgui, ademés, perdre son pled tot escoltant an els que juguen am la veritat.

No volent sortir d'allò que és més comú (si no es vol dir popular) a Catalu-

nya com principi natural de la vida de família amorosa, recordem-nos del que diu que «la sang mai se torna aigua», o sia qu'és més fort el poder del vincle roig que la Naturalesa ens posa am la paternitat, la germanor i el matrimoni, que totes les altres causes de dany dirigides contre aquelles, no puguent destruir del tot el sentiment natural: allà ont la consciència té sa possessió o son domini del pensament i de la voluntat muda, emperò mai sorda a la veu de la raó natural.

La sentència popular no s'erra, doncs, quand judica el sentiment donant-li el nom de *sang eredada* o conjuntada en les formes dites are meteix per la família, ja siga aquesta privada, o nacional, o geograficament entesa.

Per tal manera és així qu'are meteix hi hà aristocracies de la sang, com la qu'és diu blava; n'hi hà de cristiana i de jueva, de goda, d'arabe, de gala, de teutonica, de celta, d'etrusca, d'africana, d'asiatica, d'americana, i qui sab quantes s'en poden anomenar una vegada l'anatomia antropologica agi pres possessió complerta de l'estudi de les races umanes, com ho està fent hi hà mitj sigle, i pugui proposar-se un especial capítul d'ematologia geografica.

Ben cert que l'observació popular ha corregut més que l'experimentació científica, i fins massa en cosa de sanguieigs moralment entesos; perquè hem arribat a un punt d'exageració (tant de llenguatge com d'idees) que ja no es pod consentir més, atesos el perill de fugir de la veritat i el natural desitj de conjuntar l'observació i l'experimentació del poble i dels omes científics en una sola obra util.

La grandiosa qüestió politica i social avui existent per sobre de totes és pod-ser aquesta: ¿l'instrucció i l'educació, d'ençà qu'hi hà istoria certa de les races (posem trente sigles), han arribat a influir en lo organic del cos umà i en lo moral de la vida sociable d'una manera tal que ja es coneix en l'individu i la família de la present civilisació?

Tant si ascoltem al poble com si preguntem als instruits naturalistes, sempre ens trobarem am la terrible dificultat d'averiguar am datos certs ont comencen els ciutadans i ont acaben l'ome i la dona pels efectes de la sociabilitat, fugint del brutalisme i anant cap a la civilisació pel camí de la raó, que dicta el dret natural i les bones costums.

Al fi del sigle passat i al començ del corrent se parlà molt en quantitat i poc en qualitat de l'ome primitiu, selvatge, de la Naturalesa (com si n'hi pugués aver d'industria), i tot a causa d'una revolució que va esclatar de dalt a baix, com tot-om sab proposant-se sebre per camí tecnic o artistic el perquè de moltes coses arribades d'uns sigles als demés, com prou conegudes per molt motiu d'autoritat i poca raó de prova feta am llibertat d'estudi.

De llavors ve tot un mond nou d'anàlisis, fet am casi totes les regles de l'art d'observar i d'experimentar, per coneixe certament la vida natural de tots els pobles d'are i dels passats, i les dificultats que s'hàn de vence per augmentar la civilisació d'uns i començar la dels altres.

Ja es va veient que, si d'una part el clima fa molt per donar a les coses i a les persones qualitats materials de substancia i forma, que constitueixen com sa propria essencia o modo de ser, d'altre part la civilisació és cada die més poderosa per assegurar la salut i curar els mals dels abitants d'una regió (per grand que siga), al meteix temps qu'els fa perdre sos abits brutals, o ses

costums ferines i sos governs sanguinaris fins al canibalisme ò l'antropofagia, que vol dir menjadors, els forts dels debils, de carn umana.

Apart que de sistemes de civilisar selvatges i ciutadans ferestegs (am padró o sense) no n'hi pugui aver sinó tres: primer: el que s'entén necessari l'ús i l'abús de la força de les armes per mudar el modo de ser un poble verge de civilisació o ja propietari d'ella; segon: l'oposat, que vol dir mudar una vida nacional am raons i medis d'art i ciencia; tercer: un d'entremitj, que vol reunir els dos fonamentals o extrems segons convinga, i sembli millor, i es pugui, i se sapiga fer, i hi agi oportunitat, i els medis arribin, i qui sab quantes altres condicions més d'aquesta classe i força, filles del moment o mares del negoci casi sempre.

Fins els nois d'estudi ho saben que per fer les coses de la civilisació i del govern dels pobles val més manya que força, és dir, raons qu'armes, i que la gloria d'aquestes no es pod comparar am la de l'instrucció artistica i literaria de totes les classes socials, perfeccionant-se o desembrutint-se, qu'és tot hú.

¿Qui pod negar, per exemple, qu'el sistema de Fröbel no agi acabat per sempre amb el de les deixuplines i la palmeta per fer entrar la lletra am sang, en totes les escoles de primera ensenyança?

¿No és evident que per l'instrucció militar dels fills de la patria són ja impossibles el cabo de vara en les companyies i el comitre en les naus de guerra, perquè ja són acabats els esclaus de l'exercit i els forçats de les galeres?

¿La conciencia publica no ha proïbit en absolut qu'es tracti als infeliços orats am castigs de presó i qu'als delinqüents i facinerosos s'els apliquin penes infamants i sanguinoses, desde la xurriaca fins a la pena de mort, am tota classe de torments de viu en viu?

¿Per governar els pobles d'are no es té més confiança en les lleis humanisades i en les costums benignes de la pau que no pas amb els orrors de la força i amb els enginys de la guerra, com succeïa abans am la majoria dels pobles, privats de la llibertat de l'idea, i la paraula, i l'ensenyança, i l'impremta?

Tots, absolutament tots, els sanguieigs qu'els tirans de dalt i de baix han causat, uns per satisfer brutals passions, altres per emmotllar l'humanitat amb un sol model arbitrari del seu capritxo, ja se sab per tot-om que, si han pogut torce el progrés social, no l'han destruit ni poc ni molt, perquè els omes passen i les idees fan el seu camí de tot el mond aont arriben.

No hi hà que posar-hi duptes: en el mond de la civilisació, avui el fer corre sang umana per propagar idees o per combatre-les és temps perdut; perquè, si són errades, aviat quedarà demostrat pels fets i els raonaments dels meteixos que les prediquen, i, si són veritables, elles trionfaran amb el gasto de sang que sos enemigs provoquin en dany de sí meteixos anant contre la corrent, qu'és la veritat realment natural.

Perduts sanguieigs foren: el causat pels perses a fi d'ofegar la civilisació grega; el dels selvatges del Nord per acabar am la romana; el dels pagans per matar el cristianisme; el dels reis per impossibilitar els drets municipals; el dels terroristes per extingir als girondins; i moltissims qu'es podrien citar, tots ben istorics.

Per xò fa mal, pena i fastig sentir encare a dir a la gent més ignorant qu'els rics volen sempre la sang del pobre, i que la llibertat dels pobles serà tant

més assegurada quants més caps de burgesos rodin per terra, i altres deliris consemblants, fills del no sebre llegir ni escriure un grand nombre de persones que creuen al darrer qu'els hi parla i que no tenen la més petita idea de l'educació social necessària per arribar a disfrutar de la llibertat, que s'engendra amb idees practiques sempre, i mai amb sangueigs inútils.

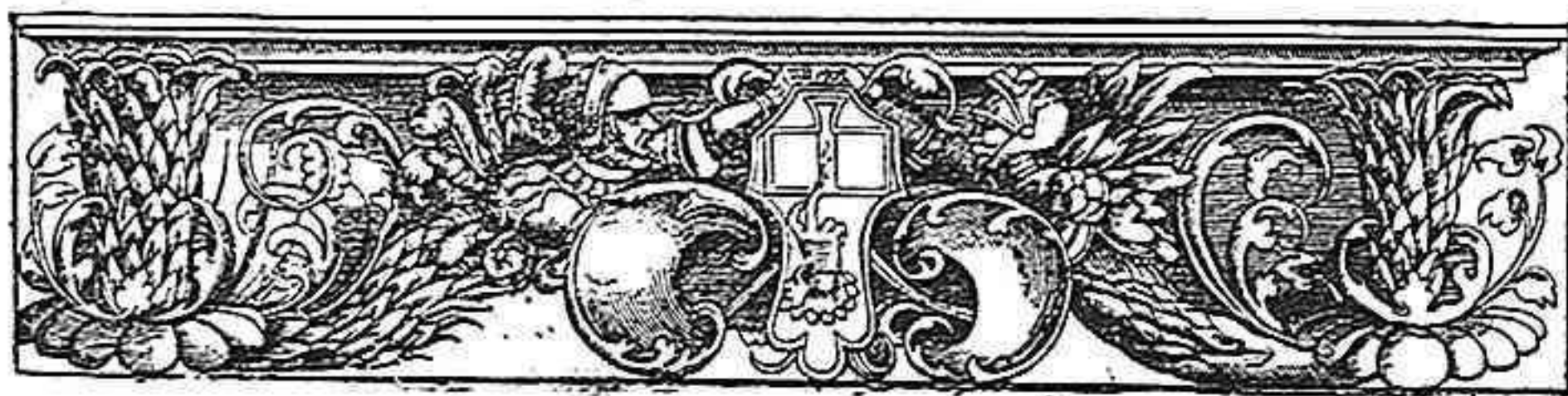
De les obres misericordioses, sembla que la d'ensenyar a l'ignorant és la més trascendental amb tota urgència, i per xò tot lo que siga popularisar les lleis de la vida social, fent veure que les idees dolentes sols se destrueixen amb idees bones, és fer una caritat an els pobres d'esperit, que, encare que no la demanen, la necessiten per viure i per coneixe les coses tal com són en lo més pregon de les entranyes del nostre cor i dins dels sistemes de l'organisme social.

Sempre és estat i serà que la bona sang és salut assegurada i la dolenta és malaltia feta. Conve, doncs, tenir-la sanita i estalviar-la sempre, com si fos or i moneda absolutament necessària per viure en pau i molts anys.

IGNASI VALENTI VIVÓ

13 juliol 1891

MÉS GROS EL FOG COM MÉS LLENYA S'HI TIRA

UNA vegada era un pagès qu'es deia Ivan Tcherbakov. Era encare en el ple de la seva vida i no hi avia al vilatge més bon treballador qu'ell. Vivia feliç, am tres fills que l'ajudaven. El grand era casat, el segon promès, el tercer un noi encare, qui ja començava a treballar la terra.

La muller d'Ivan era una dòna entesa i bona per la casa, i la jove s'ensopegava e esser també de bona pasta i feinera. No hi avia més qu'una boca inutil a cà l'Ivan: son pare, un vell que patia d'ofeg i qu'en tot lo die gaire be no s'allunyava de la vora del fog.

La familia vivia ben allerada. L'Ivan tenia tres cavalls, un poltro, una vaca amb el seu vedellet, quinze moltons... Les dones passaven el temps treballant a casa, i elles meteixes adobaven i cusien el calçat i la roba dels mujiks. La panera era rublerta de pa. Hi avia sempre més provisió de la que calia per esperar la nova fornada, i la civada donava prou per pagar els impostos i per subvenir a totes les necessitats de la familia.

Aixís és que l'Ivan Tcherbakov vivia prou feliç i prou tranquil amb els seus. Per la seva desgracia, prop de casa d'ell se trobava la casa del seu veí Gavriilo el coix, fill d'en Gordeg Ivanov. L'un a l'altre no es podien veure de rabia.

Mentre va viure el vell Gordeg i el pare de l'Ivan dirigia a cà-seva, els dos mujiks visqueren com bons veïns. Si a les dones els feia falta cap galleda o cap cedaç, o an els omes una roda de recambi, s'ho deixaven d'una casa a l'altre, és a dir, es feien mutualment tots els favors que podien, se tractaven com de veïnat. Qu'el vedell de l'ún se passejava en la terra de l'altre, aquêt se contentava de dir tot tenint-lo:

—Mira: no el deixís pas corre per cà-meva. El blat encare és al camp i m'el faria malver.

No es donava mai el cas de què deixessin el vedell tancat a la cort o be al clos.

Així ho feien els vells. Però quand el govern de la casa va passar a mans dels joves, llurs relacions es modificaren de tot en tot.

Una futesa de res va portar tota la renyina.

La nora de l'Ivan tenia una gallina que va pondre més aviat que les altres,

i guardava els ous per a la Semmana Santa. La gallina li ponía cada die un ou a sota el cobert, a dins la caixa de la carreta. Un die, esparverada segurament pels xisclets de la quitxalla, volà per demunt del clos i s'en va a pondre a la casa del costat.

La jove, avent sentit escatainar la gallina seva, va pensar:

—Bah! Are estig am la feina d'endegar l'isba per la festa. En aquèt moment no ting pas temps d'anar a cercar l'ou. Hi aniré en'cabat.

I no s'hi va acostar fins al vespre. Fica la mà a la caixa de la carreta: no hi avia tal ou. Interroga a sa sogra i al cunyat.

—No l'auriau pas tret?

—No,—varen respondre ells;—no l'hem pas tocat.

Allavors ho pregunta an en Taraska, qu'era el germà petit, qui li en fa de contesta:

—La teva gallina se n'és anada a pondre a càl veí: ha anat a escatainar a la seva cort i després se n'ha tornat cap aquí.

La jove s'en va a guaitar la gallina, qu'era arrupida al costat del seu gall, i am les parpelles mitj closes s'estava endormiscant. Prou auria vulgut demanar-li ont era qu'avia post; més la gallina no li auria fet pas cap contesta.

I la jove s'en va anar a trobar a la veïna.

—Què vols tu?—li demana la vella, sortint devant seu.

—Jo us diré, bona avia. La gallina m'ha fugit avui cap a casa vostra, i are venia a preguntar-vos si vos hi auria fet l'ou.

—No sé de què em parles, noia. També en tenim, nosaltros, de gallina, i temps hà qu'ens pon, gracies a Déu. Aquí no arrepleguem sinó els ous de la de casa: de la dels altres no ens en cuidem. Nosaltros, filla meva, no anem an el corral dels veïns a cercar ous.

La jove, ressentida, va respondre-li amb una paraulada, la veïna n'hi va tornar una altre de pitjor, i véus-e-les-aquí escatifyant-se. An això, la dòna de l'Ivan, qu'avia sortit a cercar aigua, es va embolicar en la disputa. A-les-ores la muller d'en Gavriilo també va sortir, i va posar a la seva veïna com un drap brut, retreient-li lo qu'era veritat i lo que no n'era. L'escandol va arribar fins al cap-de-munt de tot. Tot-om cridava a-l'ora; tot-om s'esforçava per puguer dir dugues coses d'un cop; de les boques sortien tants insults com paraules.

—Que si tu ets això!... Que si tu ets allò!... Lladre!... Bagassa!... Arri, que deixes morir de fam an el teu pobre sogre i el fas anar despullat!

—I tu, llarga d'ungles, que m'has afanat el cedaç i te me l'has venut? Qui m'ha robat el collader (1) de les galledes sinó tu! Ja m'el pòds tornar desseguida!

S'enlaira el collader, l'aigua va per terra, volen les gorres, s'agafen pels monyos...

En Gavriilo, que tornava dels camps, es posa al costat de la seva dòna. Veient això, l'Ivan surt amb el seu fill i es fica també en mitj de la brega. L'Ivan era un minyonaç ferreny. Va atropellar a tot-om, va arrencar an en Gavriilo

(1) Objecte de fusta que serveix per a portar aigua. Té la forma d'un arc, amb un encaix a cada cap per a penjar-hi les galledes o ferrades, i es fa aguantar pel centre sobre l'espatlla. S'usa també en els nostros Pirineus.

un grapat de pèls de la barba... La gent hi va corre, i am prou treballs va puguer separar an els dos combatents.

I véus-aquí de què va venir tot.

Després en Gavriilo va recullir els pèls de la seva barba, els va embolicar amb un paper, i va anar a demanar justícia an el tribunal de la batllia.

—Jo no hî cuidat la meva barba,—deia,—per a que vingui aquell mal-carat de l'Ivan a arrepassar-me-la.

I la seva muller anava contant, a tot-om que volia escoltar-la, qu'es jutjaria a l'Ivan i que no s'escaparia d'anar a Siberia. I les rancunies anaven creixent més i més cada vegada.

Desde un principi el vell s'avia decantat a la reconciliació; però els joves no se l'ascoltaven gaire.

—És una ximpleta, lo que feu,—els hi deia;—és una ximpleta. D'un no res en feu una montanya. Penseu-vos-hi una mica! Per tant poca cosa tant de soroll? «Oh qu'els bailets ens han robat un ou!» Bon profit els faci: ja sabem la valua d'un ou fins aont arriba. Déu ja fa que n'hi agi per tot-om... «Oh que la vella ens ha gastat una mala expressió!» Corretgiu-la, ensenyeu-la a parlar millor... «Oh que fins hem arribat a batre'ns!» I bé: qui és que no s'ha vist en això alguna vegada. Vaja, feu les paus i deixeu-ho corre tot. Si us empenyeu en seguir fent-vos mal, com fins are heu fet, ningú sinó vosaltros en sortirà perdent.

Però els joves no feien cas de les seves paraules. Creien que tot allò, més qu'altre cosa, eren catufols propis de la gent d'edat.

L'Ivan no va vulguer fer les paus.

—No hî sigut pas jo qui li ha arrepassat la barba,—deia.—Ell meteix és qui s'ha anat arrencant els pèls d'un a ún. En cambi, son fill m'ha esquinçat tota la camisa: mireu.

I va anar a presentar-se devant de la justiciá.

Mentres durava el procés, la clavia de la carreta va desapareixe de cân Gavriilo. La seva muller va pecar desseguida amb el fill de l'Ivan.

—Nosaltros,—contava,—l'hem vist passar aquesta nit per devant de la finestra i atañçar-se ane la carreta; i la meva veïna ha estat contemplant com entrava a la taverna i oferia la clavia an el taverner.

Varen tornar a acudir a la justícia, i de l'una casa a l'altre cada die es renovaven les raons i les batuces. Els xicots se repetien les injuries que sentien en boca dels grands, i les dones, boi rentant, a la riera, feien anar més les llengües qu'els picadors, no parant de dir-se pestes.

A la primeria els dos mujiks es limitaven a calumniar-se l'un a l'altre; però després va venir que s'aprofitaven del més petit descuid per robar-se tot lo que podien, i atiaven a les seves dones i an els seus fills a fer lo meteix.

Les coses s'anaven adobant de die en die. L'Ivan Tcherbakov i en Gavriilo el coix varen demanar justícia ane l'ajuntament, an el tribunal de la batllia, an el jutge de pau. Varen arribar a aburrir a tots els jutges. L'un cop era en Gavriilo, que procurava fer penyorar a l'Ivan; l'altre cop era l'Ivan, que volia fer tancar an en Gavriilo. I és clar, com més mal se feien més s'odiaven. Aixís passa am dos goços que s'abraonen: com més se mosseguen més s'enrabièn. I si pegueu a l'un d'ells per derrera, creurà que li ha fet l'altre, i encare es posarà més furiós. Véus-aquí el cas dels dos mujiks. Anaven an el

tribunal; s'els castigava per tanda, penyorant-los; i cada vegada es deien am més rabia l'un a l'altre:—Et juro que me la pagaras!

Aquesta situació va durar sis anys.

El pare de l'Ivan, sempre a la vora del fog, carregat de bon sentit, no parava mai de donar bons consells an els seus.

—Què feu?—els deia.—No us maltracteu d'aqueixa manera! No veieu qu'això és anar contre els vostros interessos? Deixeu corre aqueixes malevolences, i us prometo que no us en arrepareireu. Pel contrari, si seguieu perseguint-vos com fins are, die vindrà en què us en aureu de penedir.

Però tot-om li feia el sord.

Al cap dels sis anys, una nova qüestió va venir a remoure el caliu de les antigues.

Un die, a la festa d'un casament, la jove de l'Ivan, devant de tots els convidats, es va dirigir an en Gavriilo, dient-li a crits que l'avia vist menant cavalls que no eren seus.

En Gavriilo, qu'estava una mica begut, no es va puguer contenir i va arribar a pegar ane la nora de l'Ivan. Va ser tanta la rabia am què s'hi va fer, que de resultes la jove va aver de jeure vuit dies. Estava a punt de ser mare.

L'Ivan s'en fregava les mans. Va faltar-li temps per anar-ne a donar part an el jutge d'instrucció.

—Are sí qu'em desempellegaré del meu veí!—pensava.—Lo qu'és aquesta vegada no s'escapa d'anar a Siberia!

Però va rebre un altro desengany. El jutge d'instrucció va rebutjar la queixa de l'Ivan: a l'anar a regoneixe a la jove, ja la varen trobar llevada i sense senyals del més petit cop.

A-les-ores s'en va anar a càl jutge de pau. El jutge de pau el va adreçar an el tribunal de la batllia. Allà, am les seves intrigues i gracies a mitj barril d'anissat que va regalar an el batlle i an el actuari, va conseguir qu'és condemnat an en Gavriilo a ser bastonejat.

L'actuari va llegir la sentència an en Gavriilo:

«El tribunal condemna an el pagès Gavriilo a rebre vint bastonades a l'esquena.»

L'Ivan, qu'era allí, tenia la vista clavada an en Gavriilo, tot espiant l'efecte qu'allò li feria.

Després d'aver escoltat la lectura de la sentència, en Gavriilo es va tornar grog com la cera i s'en va anar. L'Ivan el va seguir, el va veure dirigir-se cap a l'indret ont en Gavriilo tenia els seus cavalls i va sentir com remugava:

—Està be! Està be! Tu em faras escalfar l'esquena a bastonades; però ten compte que no se t'escalfi alguna altre cosa!

Sentir l'Ivan aqueixes paraules i anar-s'en desseguida a fer-ho saber an el jutge, va ser tot hú.

—Senyor jutge,—li va dir,—are m'ha amenaçat am calar fog a casa: pug presentar testimonis de com ha deixat anar aquestes i aquestes paraules.

En Gavriilo va aver de tornar a compareixe.

—¿És veritat,—va preguntar-li el jutge,—qu'has dit això i això altro?

—Jo no h'i dit res: que s'em garroteji com aveu ordenat, ja qu'em toca callar tenint raó, i qu'ell faci lo que vulgui, ja que tot li és permès.

En Gavriilo va vulguer continuar, però li va agafar un grand tremolor de llavis i galtes i es va girar de cara a la paret.

L'expressió de la seva fesomia va esglaiar an el meteix jutge.

—Mentres qu'are aquêt,—pensava,—no faci algun disbarat contre el seu veí o contre ell meteix!

I va dir an els dos adversaris:

—Anem, feu les paus! És lo millor que podeu fer!... Tu, Gavriilo, ¿no t'en dones vergonya d'aver pegat a una dòna malalta?... Sort que s'ha posat bona; que si no, quin remordiment per la teva consciencia!... Està be això? Digues: està bé?... Vaja: confessa la teva falta, digues a l'Ivan que n'estas penedit, i, un cop ell t'hagi perdonat, revocarem la sentència.

A-les-ores l'actuari va intervenir en la qüestió.

—Això no és possible,—va dir,—sense aver-se fet previament la conciliació prevista per l'article 117 del codig. Are la cosa ja està jutjada i la sentència ha de fer el seu curs.

Però el jutge no el va vulguer escoltar.

—Ja heu acabat?—va replicar-li.—Doncs bé, company: el primer article de tots és fer la voluntat de Déu, i Déu ens mana la reconciliació.

I girant-se un altre cop de cara an els mujiks, els va vulguer fer entendre la raó; però tots els seus esforços varen ser inútils: en Gavriilo va respondre, inflexible:

—Ja ting aprop de mitja centuria, amb un fill casat; no hî posat mai les mans a sobre de ningú; i avui qu'aquêt murri d'Ivan em fa condemnar a rebre vint garrotades, haig de demanar-li perdó? Are hi corro! Prou se recordarà de mi!

La veu li va tornar a tremolar de rabia i no va puguer dir res més.

I s'en va anar decidit.

D'allí a casa seva hi avia dèu *verstes* de camí: va arribar-hi bastant tard.

Desenganxa el seu cavall i entra a l'isba. La troba deserta: els nois encare són an els camps, les dònes amb el bestiar. S'asseu en el banc i reflexiona. Se recorda de lo grog que s'ha tornat en Gavriilo quand li han llegit la sentència i de com s'ha girat de cara a la paret. A-les-ores se sent el cor oprimat. Pensa lo que li passaria si fos ell el condemnat a rebre les garrotades i compadeix an en Gavriilo.

Mentres estava enfondat en aqueixes cavillacions, va sentir tossir i sorollar-se algú. Era l'avi, que, am les cames penjant, baixava del seu setial de prop del fog. Un cop va ser a terra, boi ajudant-se de la paret, va anar a seure's en el banc, rendit per aquell esforç.

Després d'un altre accés de tos, apoiant els colzos sobre la taula, va dir:

—Bé, ja s'ha dictat la sentència?

—Ha sigut condemnat a rebre vint garrotades a l'esquena,—va respondre l'Ivan.

El vellet va moure el cap.

—Has fet mal fet,—va dir a son fill,—molt mal fet! I el mal, més aviat t'el fas a tu meteix que no pas an ell. Vejam: què en treuras de què el bastonejin? Hi guanyaras res, tu?

—Així no hi tornarà més,—va respondre l'Ivan.

—Què vol dir, que no hi tornarà més? Que per ventura no tens tanta culpa tu com ell? Què hà fet de pitjor que tu?

L'Ivan va respondre alterat:

—Com s'entén què ha fet! Poca cosa! No n'hi avia prou de vulguer-me matar la jove, qu'are m'amenança am calar-me fog! Si us sembla qu'això no és res! Pod-ser sí qu'encare n'hi auré de donar les gracies!

L'avi va fer un suspir.

—A tu et sembla,—va dir a son fill,—que perquè tu vas allà ont vols i jo no em pug moure de la vora del fog desde fa tants anys, tu ho veus tot i jo no veig res. No, fill meu: ets tu el que no veus res. La passió et quita el coneixement: ets bo per veure els pecats del altres, però no sabs veure els teus. Tu dius qu'és ell sol el culpable, sense pensar que si fos aixís ja no hi auria mal. El mal no el fa mai un tot sol: cal esser dos per fer-lo. Tu veus les seves faltes i no veus les teves. Si el dolent no fos més qu'ell, el mal ja no existiria. Qui és que li ha arrabassat els pèls de la barba? Qui és que li ha pres la mola? Qui és que l'ha fet compareixe davant del jutge? L'acuses de tot an ell, i la teva vida no val pas més que la seva. I vêt-aquí d'ont ve tot el mal. Jo no hî viscut pas aixís, fill meu, ni us hî donat tant mals exemples. Sabs com viviam el pare d'en Gavrilo i jo? Sabs quines eren les nostres relacions? Doncs bones relacions de veïnat. Que necessitava farina ell? Venia la seva dòna:—«Oncle Froll, voldria una mica de farina.»—«Mira: veste'n tu meteixa sota el cobert i pren la qu'et calgui.» Que no sabia a qui deixar els cavalls? «Ivan,—em deia,—t'els encomano.» Que per la meva part necessitava jo quelcom? «—Oncle Gordey,—anava a dir-li,—voldria tal cosa o tal altre.» «—Pren lo que vulguis,» em responia. I vêt-aquí que vivint d'aqueixa manera, tot anava be. Ben diferent d'are!... No fa gaire qu'un soldat ens contava la batalla de Plewna: no és cent vegades pitjor, la vostra batalla, que la de Plewna? Això és modo de viure?... I quin pecat de fer!... Vina'm aquí, ascolta: tu, qu'ets cap de casa i que respons de tot, què aprenen, aixís de tu, les dònes? què n'aprenen els nois? No més qu'a viure com si fossin goços. Air meteix vaig sentir an aquêt bergant de Taraska com insultava a sa tia Arina i es reia de sa mare. Trobes qu'estigui be, això?... Però tu en patiras primer que ningú. Creu-me, cuida la teva anima... És aixís com s'hà de portar un ome?... Que tu em fas una ofensa? Doncs jo et correspong insultant-te dos cops. Qu'em dones una bofetada? Doncs jo t'en dono dugues. No, noi, no: no és això lo qu'ens mana la caritat. Qu'un te diu qualsevol bestiesa? No en facis cas, i allavores ell se n'averkonyirà. Aixís ens mana Déu qu'ho fem. A qui et dongui una bofetada, para-li l'altre galta, tot dient:—«Torna-hi si és que m'ho mereixo,» i veuras com allavores queda averkonyit i, penedint-se de la seva acció, es posa del teu costat. És això lo que s'ens ordena i no pas l'orgull... Com és qu'et quedes mut are? Que pod-ser no és veritat lo que t'acabo de dir?

L'Ivan ascoltava a son pare i no deia res.

An això l'avi va tenir un altre arrebatò de tós que per poc no l'ofega.

Quand va estar sossegat, va seguir dient:

—Mira be el teu procedir. Que pod-ser ets més feliç o més desgraciat després d'aqueixa malaventurada historia? Doncs be: considera un xic quant puja lo qu'has esmersat en gastos de procès, de viatge, d'alimentació! Tos fills ja són tot uns omes: lo qu'auries de procurar és bastar-te per viure, fer creixe la teva fortuna, no deixar-la que minvi, com fas are. I tot per què? Res més que

pel teu orgull. En llog de conreuar els teus camps am tos fills, i de sembrar el blat, has d'anar sempre derrera dels jutges i dels agents de negocis. Tu no llaures, tu no sembres quand cal sembrar, i lo qu'és la terra no dóna pas res per sí meteixa. Si la civada no ha anat be, és perquè l'has sembrada en tornant de vila, quand ja no era temps de fer-ho. I què hi guanyes, al cap-devall? Nous mals de cap i fòra. Creu-me, fill meu: no et cuidis sinó dels teus interessos de debò. Queda't a casa i conreua la terra amb els teus nois. An el qui et faci algun mal, perdona'l. Aixís no et mancarà temps per a ocupar-te dels teus assumptos i et semblarà que t'agin tret un pes de sobre.

L'Ivan seguia sense obrir la boca.

—Això és lo qu'em calia dir-te, Ivan. Creu a ton pare, creu lo qu'et diu un vell. Enganxa el cavall, torna-t'en an el tribunal i desisteix, retira les queixes qu'has donat. Després, demà, t'en vas a càn Gavriilo, fas les paus amb ell i el convides a venir a casa teva. Justament demà és festa. Tingues amanit el *samovar* (1) i vés a comprar aiguardent. Acaba d'un cop totes aquestes miseries, i per a què no s'en parli mai més, dóna ordres series sobres d'això a les dònnes i an els xicots.

L'Ivan va sospirar.

—Per xò no diu més que la veritat,—pensava.

Les paraules de son pare l'avien commogut, però no sabia de quina manera fer les paus.

Com si agués llegit dins de l'anima de son fill, l'avi va seguir dient:

—Vaja, Ivan, no ho deixis per més tard: apaga el fog desde un bon principi: no esperis que faci flamarada, perquè allavors ja no podries dominar-lo.

L'avi anava a continuar, quand véus-aquí que les dònnes, boi entrant a l'isba, es varen posar a xerrar pitjor que cotorres. Ja estaven enterades de que en Gavriilo avia sigut condemnat i de l'amenaça d'incendi qu'avia fet a l'Ivan, i am motiu d'això acabaven de escatifyenar-se en els camps am les seves veïnes.

Aquestes, com deien elles, les avien amenaçades amb un jutge que, segons pretenien, protegia an en Gavriilo i s'encarregava de fer girar a favor seu el resultat del procés. El mestre del poble ja tenia escrita am molt bona lletra una requesta dirigida an el tzar meteix, explicant els més petits detalls, la clavia, i cert sembrat de llegums i tot. De segur que la meitat dels béns de l'Ivan, a lo menos, anirien a parar an en Gavriilo.

L'Ivan parava orelles a tota aquella xerramenta, i va sentir qu'el cor se li glaçava altre vegada. Ja li avien passat les ganes de fer les paus.

Un mujik allerat sempre té quelcom per fer. L'Ivan, deixant qu'aquelles xerraires continuessin la seva tasca, es va alçar, va sortir de l'isba i s'en va anar a treballar a l'era i a sota el cobert. Va estar-hi fent la seva feina fins a posta de sol. En aquell moment, els xicots, qu'avien passat el die aparellant la terra per la sembra, tornaven dels camps.

L'Ivan, qu'al veure'ls se n'avia anat cap an ells, va fer-los alguna pregunta sobres del treball i els va ajudar a tornar cada cosa a son llog. Va deixar en un recó, per adobar-lo, un guarniment fet malver, i ell meteix va anar per entrar

(1) Olla grossa per fer bullir el tè.

els perxells; però, adonant-se de què ja era de nit, va deixar els perxells a fòra, va donar el pinso an els animals, i com qu'en Taraska no avia de trigar gaire a marxar amb els cavalls, va obrir la porta cotxera.

—Ja no haig de fer més que sopar i anar-m'en al llit,—va dir-se l'Ivan.

Es va tirar a l'espatlla el guarniment per adobar i va emprendre el camí de la seva isba, sense recordar-se ja d'en Gavriilo ni de les paraules de son pare. Ja avia alçat el baldó per a ficar-se a dintre, quand vêt-aquí que va sentir, part defora del tancat, la veu enrogallada del seu veí qu'estava insultant an algú.

—Malehit siga!—cridava en Gavriilo.—Mereixeria qu'el matessin!

L'Ivan es va aturar un moment, parant l'orella i movent el cap. Després va entrar a l'isba.

Adins de l'isba, a la roja claror del fog que hi brillava, la nora de l'Ivan feia rodar el torn en un recó, la seva dòna couia el sopar, el noi grand s'estava fent uns peucs, el mitjà llegia un llibre, i en Taraska s'amania per a anar-s'en aquella meteixa nit.

—Que be que marxaria tot,—va pensar l'Ivan,—sense aquêt remalehit de veí!

Estava d'un umor de dèu mil dimonis. D'una puntada de peu va treure an el gat de sobre el banc aont jeia enscrit i les va emprendre contre les dònes perquè el calderó no era a son llog. Malcarat, boi rondinant encare, va asseure's i es va posar a arreglar el guarniment. A pesar seu estava preocupat per les amenaces d'en Gavriilo en el tribunal i per les paraules que no feia gaire avia sentit:—Mereixeria qu'el matessin!

Mentres-tant la seva dòna avia portat el sopar an en Taraska. El xicot va menjar, va posar-se el *caftan*, el capot i el cinturó, es va proveir d'un crostó de pa i va sortir en busca dels seus cavalls. El grand va anar a acompanyar-lo. L'Ivan també es va aixecar i s'en va anar cap a la porta. Feia una nit molt fosca. El cel estava tot ennuvolat, el vent bufava qu'era un gust. L'Ivan va baixar els graons de devant del portal, va ajudar a son fill a muntar sobre l'un dels cavalls, els va arriar, i va quedar-se allí a l'aguait, mentres qu'en Taraska prenia l'arrencada, ajuntant-se amb altres minyons de la seva edat que també sortien del poble al galop.

Quiet, arrambat a la porta cotxera, l'Ivan no podia treure's del cap les paraules d'en Gavriilo:—Ten compte que no se t'escalfi alguna altre cosa!

—És capaç de fer-ho tal com ho diu,—pensava.—Fa sequedat i el vent bufa. No auria de fer sinó esmunyir-se d'amagatotis cap a qualsevol recó i calar-hi fog sense que ningú el vegés... i després vés-li al darrera. Aquêt remalehit la porta de cap i me la farà sense que pugua aixarpar-l'hi. Ah si jo el pugués arreplegar de descuidat! Ja l'arreglaria!

Va arribar a tal punt la seva por, que, en llog de tornar-s'en cap a l'isba, va traspasar la porta cotxera i va sortir al carrer per tombar la cantonada del seu tancat.

—M'arribaré fins al corral: desde avui tota precaució és poca.

I va anar seguint a lo llarg de la tanca amb un pas bastant regular. De cop tomba el cantó i es posa a mirar fixament cap a l'altre extrem del clos. Mira, mira i li sembla veure, cap a l'altre angul, quelcom que surt soptadament de darrera la paret i qu'es belluga.

L'Ivan no es mou, s'aguanta el respir, ascolta, mira am més atenció. No

observa res d'alarmant: tant sols sent el vent que fa sorollar el fullam dels salzers i xiula pel rostoll. La nit és fosca com una gola de llop; però els seus ulls acaben per avesar-se a la fosquedat i per distingir tot lo d'aquell indret, am l'arada que hi hà arreconada, i el rafeg de l'isba i tot. L'Ivan no es cansa de mirar, però no es veu a ningú.

—Em deg aver enganyat,—pensa.—Am tot, vui acabar de donar la volta.

I les emprèn a les palpentes, a lo llarg de la paret exterior del cobert. Va avençant a poc a poquet, fent tant poc soroll amb el seu calçat d'escorça de tilla, qu'am prou feines se li sent el trepitj. Caminant, caminant, vêt-aquí que tot plegat veu a l'altre cap, prop de l'arada, quelcom que brilla i desapareix.

Al veure això el cor li va fer un salt. L'espant el va deixar clavat a terra. Més enllà, en el meteix indret, va veure espurnejar alguna cosa, però am més vivesa qu'el primer cop; i va distingir perfectament la figura d'un ome am gorra que, ajupit a terra, calava fog a un feix de palla.

A l'Ivan el cor li anava com un cavall desbocat. Reprenent totes les seves forces, va arrencar a corre com un boig envers l'ome de la gorra. Els peus quasi no li tocaven a terra.

—Ah! No te n'escaparas!—pensava.

Encare no avia donat dèu gambades que va veure una grand resplendor, però no cap a l'indret d'ont acabaven de sortir les espurnes. Era la palla del rafeg qu'es cremava, i les flames llepaven la teulada.

L'Ivan va regoneixe a l'ome. No podia pas duptar-ne: era en Gavrilo. L'Ivan es va deixar anar sobre el coix lo meteix qu'un falcó quand cau sobre una alosa.

—El lligaré perquè no se m'escapi,—va pensar.

Però el coix devia aver-lo sentit, perquè es va girar i, amb una lleugeresa inconcebible, va escapulir-se com una llebre a lo llarg del cobert.

—No t'escaparas per xò, no!—li cridava l'Ivan boi corrent-li al darrera.

Ja el tenia agafat pel clatell, quand en Gavrilo se li va escorre d'entre mans i va aferrar-se-li an els panys del vestit. De cop la roba es va esqueixar i l'Ivan va anar per terra.

Però es va aixecar viu com un llamp.—Assistencia! Assistencia! Agafeu-lo!—cridava, corrent altre vegada al darrera d'en Gavrilo.

Però en Gavrilo, mentres l'altre s'alçava de terra, avia aprofitat l'ocasió per allunyar-se del seu adversari. Quand l'Ivan el va assolir, ja era a prop del corral de casa seva. Aixís qu'anava a tirar-se sobre el coix, l'Ivan va sentir-se entabornit com si li agués caigut una pedra al cap. Era qu'en Gavrilo, en el moment d'arribar a casa seva, avia agafat a dugues mans un boscall d'alzina i, girant-se an el seu enemig, avia descarregat un cop terrible sobre d'ell.

L'Ivan va quedar sense sentits, veient llumenetes. Després va enterbolir-se-li la vista, tot se li va fer fosc, i, bambalejant un moment, va caure enderrera.

Quand es va retornar, en Gavrilo ja avia desaparegut. Era clar com en mitj del die, i a l'indret del corral de l'Ivan anaven creixent els espeternegs amb un brugit de maquinaria. El mujik va tombar el cap: lo que cremava era el seu cobert de darrera. Les flamarades ja llepaven el cobert lateral, i en mitj de la fumera es veien saltar espurnes i palles enceses qu'anaven a parar sobre l'isba.

—Però què feu, germans meus?—cridava l'Ivan.

I aixecava i baixava els braços amb angunia, tot dient:

—No auria agut de fer altre cosa qu'arrençar del rafeg el feix de palla i apagar-lo amb els peus!

Volia cridar, però les forces li mancaven: li era impossible articular un sol mot. Volia corre, però les cames se li entrebancaven l'una am l'altre i es negaven a portar-lo. Aguantant-se am prou penes i treballs, dóna dugues passes, però se sent defallir altre vegada i torna a perdre la respiració. S'atura, reprèn alè i continua la seva marxa agafant-se per tot arreu. Mentres donava el tomb an el cobert de darrera per acostar-se a lo més fort de l'incendi, el cobert del costat també cremava. El fog s'avia comunicat a la porta cotxera i a un angul de l'isba, i ja en sortien grosses flamarades. Era impossible penetrar en el corral.

La gentada s'anava espessint al voltant de les construccions incendiades. El fog no es podia dominar. Els veïns anaven treient els mobles i salvant als animals.

Desde el corral de l'Ivan, l'incendi es va propagar an el d'en Gavriilo, i, atravesant el carrer a impuls del vent, que bufava més que mai, va escombrar mitj poble am les seves llengües de fog.

El pobre avi va puguer ser tret am grands treballs de l'isba de l'Ivan, d'ont els seus s'avién escapat tal com se trobaven. Però, fòra dels cavalls, qu'avién marxat aquella nit, no es va puguer salvar res del fog: el bestiar, les gallines dintre dels galliners, les carretes, les arades, el rastell, els baguls plens de roba, els blats de sota els coberts, tot va cremar, tot es va consumir. A cân Gavriilo va puguer-se salvar el bestiar i una part del moblatge.

La claror de l'incendi va enrogir el cel tota la nit.

—Què us diré, germans meus!—repetia l'Ivan.—Jo no avia de fer sinó retirar el feix de palla i apagar-lo amb els peus.

Però quand va veure qu'el sostre de la seva isba s'ensorrava, es va ficar en mitj del fog, va carregar amb una viga i se la va endur. Després, sense escoltar ni els crits ni els pregs que li feien els seus, va tornar a ficar-se en mitj de les flamarades per treure'n una altre viga.

Allavors va tenir la mala sort d'ensopegar i d'anar a parar sobre les brases. Son fill hi va corre i el va treure del fog. Barba, cabells, mans i roba, tot va quedar-li cremat; però qualsevol auria dit qu'ell no s'en sentia.

—Pobre ome!—deia la gent.—La meteixa pena l'ha fet tornar boig!

Ja anava minvant l'incendi, qu'encare l'Ivan, com si l'aguessin clavat en aquell llog, repetia sempre:

—Què hi farem, germans meus! No s'avia de fer altre cosa que retirar el feix de palla!

A punta de die el batlle va enviar son fill a cercar a l'Ivan.

—Ivan,—va dir-li;—el vostro pare s'està morint i voldria veure-us.

De moment l'Ivan no va entendre lo qu'el fill del batlle li deia: no es recordava gens ni mica de son pare.

—Quin pare? De qui em parles?—va respondre.

—Del vostro pare, qu'us vol veure. És a casa nostra, que s'està morint. Cuiteu, Ivan: veniu am mi desseguida.

Per fi l'Ivan va comprendre lo que li deien i va seguir an el fill del batlle.

Algunes estelles enceses caigudes sobre l'avi mentres el salvaven, l'avien deixat fet una llastima. Avia sigut portat a l'isba del batlle, a l'altre cap del poble, en un dels arrabals no assolits pel fog.

Quand l'Ivan s'hi va presentar, no hi va trobar sinó a la dòna i als nois del batlle: els altres se n'avien anat cap al fog. Extès sobre un banc, amb un ciri a la mà i els ulls clavats a la porta, el pobre vell esperava a son fill.

Quand l'Ivan va entrar, el vell va fer un moviment.

—Ton fill ja és aquí,—va dir-li la mestressa, acostant-se-li.

—Diga-li que s'atansi cap a mi,—va fer l'avi.

Quand va tenir l'Ivan aprop seu, li va dir:

—I'nia raó, jo, fill meu? Qui és qu'ha calat fog an el poble?

—Ha sigut ell, ha sigut ell, pare!—va respondre desseguida l'Ivan.—L'hí sorprès mentres ho feia. Jo hí vist com calava fog a la teulada. I pensar que sols arrencant el feix de palla encesa i apagant-la amb els peus auria pogut evitar la desgracia!

—Ivan,—va dir llavors el vell,—jo em moro i tu també et moriràs. Qui és qu'ha fet el mal?

L'Ivan va quedar immobilit, la vista fixa en son pare i sense puguer dir un mot.

—Parla devant de Déu. Qui ha fet el mal? Què et deia jo?

Llavors l'Ivan, recobrant la raó, va comprendre-ho tot.

Pesarós, sanglotant, am les llagrimes als ulls, es va agenollar devant de son pare i va dir-li:

—Sog jo qui ha fet el mal, pare del meu cor! Perdó! Hí pecat devant vostre i devant de Déu! Sog jo el culpable!

El vell va fer anar les mans: am l'esquerra va agafar el ciri, i am la dreta, aixécada a nivell del front de l'Ivan, va vulguer fer la senyal de la creu, però no va puguer.

—Alabat siga Déu!... Alabat siga Déu!—va dir a son fill, boi mirant-lo.

—Ivan!... Ivan!...

—Què voleu, pare? Digueu.

—Què s'hà de fer, are?

—No sé pas com ens ho aurem d'arreglar per viure!—va respondre l'Ivan, plorant desesperadament.

An el pobre vell se li van tancar els ulls, se li van moure els llavis... Després, fent un darrer esforç, va descloure les parpelles, mitj dient:

—Porteu-vos be... i viureu.

Es va interrompre, i va afegir somrient:

—Ascolta, Ivan: no delatis pas an el qui ha calat el fog. Per cada falta d'un altro qu'amaguis, t'en seran perdonades dugues a tu.

I l'avi, agafant el ciri am totes dugues mans i portant-se-les al cor, va llençar un sospir i va quedar enravenat: s'avia mort.

L'Ivan no va delatar mai an en Gavrilo, i aixís ningú va sapiquer qui avia calat el fog.

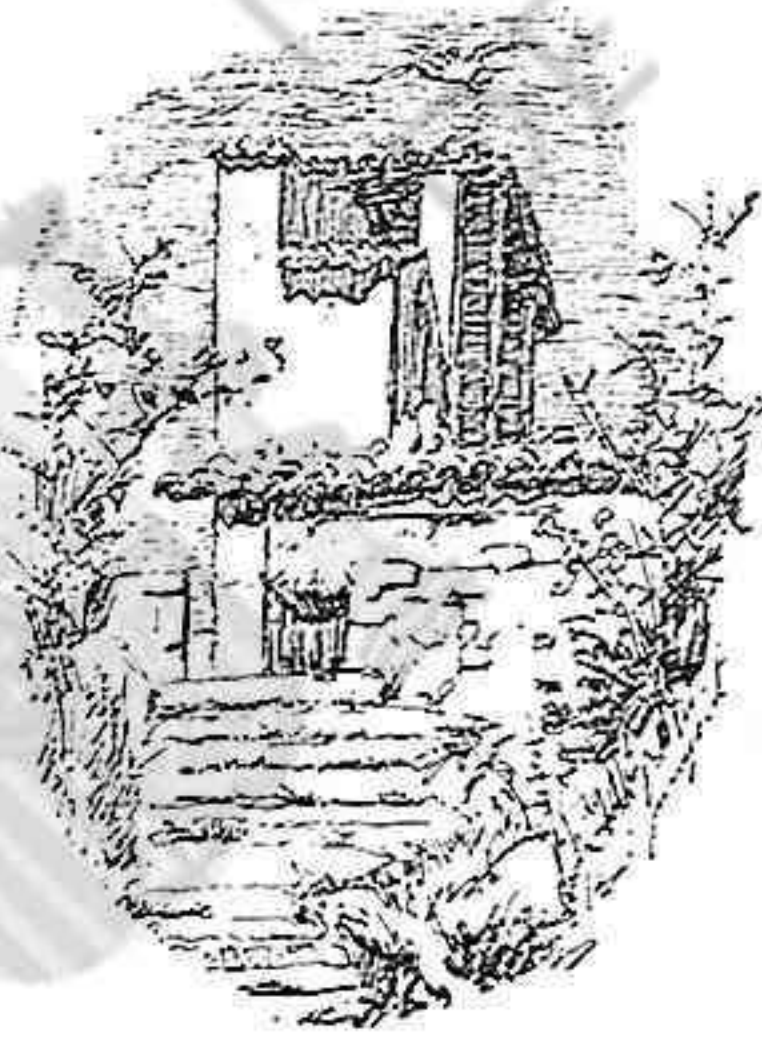
No li va quedar en el cor el més petit rencor contre en Gavrilo; i aquét, extranyat de primer al veure que l'Ivan no el delatava, i encare més temorós

qu'extranyat, va acabar per tranquil·lisar-se del tot. Ja no hi va aver més baralles entre amdós mujiks ni entre les respectives famílies, sinó que, ben al revés, varen estar junts tot el temps que va durar la reconstrucció de les cases. I, veïns altre cop, l'Ivan i en Gavriilo varen viure desde a-les-ores en bona harmonia, com hi avien viscut els seus antepassats.

I l'Ivan Tcherbakov no va oblidar mai més les derrereres paraules del vellet, ni aquell precepte de Déu que diu que cal apagar el fog quand tot just comença. I si algú et vol perjudicar, no tractis de venjar-te: procura sols arreglar les coses tant be com puguis. I si per cas algú t'ofèn, guarda't de respondre-li amb una altre ofensa pitjor que la seva: evita les males paraules i ensenya an els teus a evitar-les.

I l'Ivan Tcherbakov va viure desde a-les-ores fidel an aquèts preceptes, i s'hi va trobar be.

LLEÓ TOLSTOI

TRADUCCIÓ DE GÖETHE

ÉPIGRAMES VENECIANS

*Quand penso en altres jorns com atenia
an els temps de l'anyada, saludant
pel Març a l'aureneta que venia,
pressentint la tardor tot sospirant!
Més are no sog res de lo qu'ans era;
ja ni hi hà estiu per mi, ni hi hà tardor:
sento entorn una eterna primavera
sota l'ala real del déu Amor.*

*Rei Mides: trista fou l'istoria teva,
vell famolenc, quand sota de les mans
tot s'et tornava cr. L'istoria mera
és més alegre: tot s'em tornen cants.
Un sol preg vos vull fer eixa vegada,
Muses: no em queixo de lo vostre dò;
però quand estrenyi an el meu pit l'aimada,
no vull pas que s'em torni cançons, no.*

—*El meu coll s'engrosseix!—digué l'ermosa.*
—*Balma't i escolta'm, dolça criatura:*
això és que Venus sobre teu ja posa
la mà divina, el cos i la cintura
esbelta deformant-te, el pit en flor:
ja no t'escauen tants vestits com mudes.
Aixís al jardiner les flors caigudes
li anuncien les fruites revingudes
que cullirà després a la tardor.

J. MARAGALL

LA COSTA CATALANA

ROSSELLÓ

QUAND el Pirineu s'acosta an el mar, es divideix en dugues branques qu'enclouen al mitj la plana del Rosselló. Les montanyes de la branca del nord, que va a morir an els insalubres estanys de Leucata i de La Palma, són les Corberes: han estat sempre, i són encare, la nostra frontera lingüística. Les de la branca sud, que moren als caps Cerbera i Biar, són les Alberes: desde el *Tractat dels Pirineus* (1659) separen la França de l'Espanya.

Traduim de M. B. Alart, d'un magnific estudi fet am la consulta de tot lo qu'han dit els autors antics sobre el Pirineu (1):

«La massa imposant dels Pirineus va cridar molt prompte l'atenció dels antics istoriadors, qu'es varen pensar qu'aquesta barrera natural avia separat eternament els pobles gals dels de l'Iberia. Per Polibi, Diodor de Sicilia, Tito-Livi, Estrabó i Tolomeu, aquêt limit natural ha sigut considerat unicament com etnografic o politic; i per tots aquêts autors el país de cap al nord dels Pirineus s'anomenava *Celtica*, abitada pels celtos o gals, i tot lo de la banda del mitjorn pertanyia a l'Iberia. No obstant, aquest erro va ser regonegut, desde l'antiguetat, per Juli Cesar; i aquest autor, qu'estava en el cas de coneixe la veritat en aquêt punt, no va pensar-se gaire en fer els pobles aquitants de raça iberica. Però en lo qu'aquest error és manifest és, sobretot, per lo que toca a la part oriental dels Pirineus. L'istoria demostra qu'aquesta part de la cordillera mai ha separat realment els pobles que n'ocupen les dugues vessants. Els pobles del Rosselló i del Conflent han regonegut sempre com germans seus y de la meteixa familia an els de la Cerdanya i Catalunya; les montanyes no han sigut per ells altre cosa més qu'un medi de comunicació, o, més ben dit, el baluart d'una nacionalitat comuna; i no va ser fins al die en que Lluís XIV va dir «Ja no hi hà Pirineus» qu'es varen aixecar com una barrera definitiva per a separar dos pobles constantment units fins allavors.»

(1) *Géographie historique des Pyrénées Orientales*, par M. B. Alart (Perpignan, 1859), pags. 1 i 2.

En aquestes paraules està la veritat pels catalans d'una banda i altre de les Alberes. Què hi fa que siga la frontera política actual la mateixa de la Gallia, segons Pomponi Mela, si la nacionalitat està partida? Si en llog de dividir-se pel cap Cervera s'agués dividit pel cap de Creus, tant ens aguera fet. El mal ha estat, pels catalans, no pertanye tots plegats a França o a Espanya, ja que l'esperit d'aquella epoca no permetia sinó grans nacions i per la nostra part aviam acabat el nostro paper.

Lo que P. Mela va senyalar com limit de la Gallia (*Cervaria locus, finis Galliae*, llib. 2, c. 6) no va ser, historicament, pels catalans, sinó un limit de comtat o de bisbat, fins que Jaume I va pensar en juntar el Rosselló an el regne de Mallorca.

Alguns opinen qu'el limit de la Gallia era en el cap de Creus. Lo cert és que, pels antics, el promontori *Aphrodisium* l'anomenaven també *Pyrene*, i venint del sud es creien ja estar dintre la regió pirenaica. En benefici d'aquesta opinió, i per conformar-se amb el limit donat per P. Mela, Lenthéric (1) fins senyala una petita localitat, de nom *Cerveria* o *Cerveia*, vora del cap de Creus; localitat que no existeix i quin rastre no hem sapigut trobar.

Es poden fer, sens dupte, estudis més segurs qu'els qu'es basen en les apreciacions dels autors que veieren els limits desde el mar. Pod-ser cada die es provarà millor que l'element celta estava distribuït per un igual per tota la regió compresa entre les *ermes* Corberes i les *ermes* montanyes del Coll de Balaguer, sense que les *verdes* i *poblades* Alberes tinguessin més caracter de fita qu'el *frondós* Montseny.

Si en les Alberes hi hân arbres i prats i cases i continuïtat de vida, en cambi les Corberes tenen tot l'aspecte d'una formidable frontera natural. Ermes, desertes, sense vegetació ni aigua, es dilaten en una bona extensió, tancant tots els passatges que puguin franquejar l'entrada a Catalunya. Per la banda de marina, el grand estany de Leucata, am les seves vores malsanes, deixa un estret camí, per ont han agut de passar totes les expedicions i exercits que de França han vingut a Catalunya.

«De Sijejan a Salses, el primer poble del Rosselló, un om se creu ser a Palestina. No es veuen a l'oest més que roques pelades, el sòl de la plana és recremat, i els torrents, després de la tempestat, no hi deixen altre marca que llargs meandres de codols. Aquêts llocs, desolats per la sequedat, mereixerien, al menys, estar exemps de l'insalubritat dels països umits; però l'aire, aviciat per les exalacions de l'estany de Leucata, no val gaire més que la terra. Les montanyes de les Corberes deixen apenes a la carretera, tot al llarg de l'estany, un passatge, que va ser per molt temps les Termopiles del Rosselló» (2).

A Salses hi avia el castell del rei d'Aragó; a Leucata, el del rei de França.

A Salses parlen català; al Fitou, passat el primer contrefort de les Corberes, ja parlen languedocià.

Poques vegades un Estat ha tingut un limit tan marcat per la naturalesa.

Doncs be: totes les influencies bones ens han vingut a través d'aquestes

(1) *Les villes mortes du Golfe de Lyon*, par Charles Lenthéric (Paris, Plon, 1876), pag. 104.

(2) J. J. Baude: *Les Côtes du Roussillon* (*Revue des Deux Mondes*, Juliol de 1849).

montanyes, d'aquêt pas ingrat i estret que s'escola al peu de les Corberes i arran de l'estany. La nostra nacionalitat es va formar gracies a les de l'altre banda de les Corberes.

No podem deixar de traduir el següent paragraf d'una obra molt recent del nostre amic A. Brutails (1), com totes les seves, plena de lògica i d'erudició:

«Precisament perquè Catalunya s'acostava més a la França es distingia de lo restant d'Espanya. Lo meteix que la seva llengua, la seva lligislació es va impregnar de l'influència francesa. La fusió dels dos elements espanyol i francès es va operar al peu dels Pirineus, i després, amb els progressos de la reconquesta, dret i llengua es varen propagar cap al sud. Aquesta és, am poques paraules, l'istoria de la nacionalitat catalana. Els alarbs anomenaven Afrank els països de la regió pirenaica ocupats pels cristians. Borrell, comte de Barcelona, era per ells el rei d'Afrank. De la batalla d'Acbatlbacar, donada en 1010, en deien la batalla dels francs o catalans. Encare en el sigle XIII sembla qu'els catalans es consideraven com de nacionalitat francesa.»

En cambi, res deu la nostra terra de saludable a l'influència del sud, que fa cinc sigles qu'ens avassalla, i a la que sempre hem agut de contrarrestar amb una activitat esmersada en va.

Després d'expulsats els moros i de formada la nostra nacionalitat d'una manera treballosa, però creixent, fins al esplendit regnat d'en Jaume I, tant ben sostinguda aquella per la casa d'Aragó, ve l'influència castellana a destruir tota l'obra, però am tant poca traça qu'al cap de cinc sigles d'intent unificador no ens han ofegat ni la llengua ni l'esperit.

El Rosselló no es va separar de Catalunya, que ja no era nació, sinó d'Espanya, i de l'Espanya de Felip IV i del duc d'Olivares, que ja no amagava els seus proposits centralistes (com avien sapigut fer-ho Carles I i Felip II), i qu'es declarava en guerra am les regions fronterices de la França de Richelieu i Lluís XIV. Gracies an aquest acte tant impolitic (per l'istil del que va causar l'autonomia de Portugal), per poc que Catalunya tota no fa com més tard el Rosselló.

Va ser un acte ben denigrant per un rei castellà de fer la cessió del Rosselló en forma d'un dot a la filla que casava am Lluís XIV, quand aqueixa terra avia sigut tantes voltes disputada llealment per les armes; però, tal com anaven els temps, el Rosselló avia de ser francès: ho volien les lleis de la tradició i les de la força.

En una obra que per altre part té molts defectes (2), fa el seu autor, Cénac Moncaut, una pintura justa de les corrents d'aquell sigle:

«Les petites pretensions municipals,—diu,—els privilegis provincials, no existien sinó en antics registres, ont el govern ja no es dignava llençar-hi una mirada, i el poble meteix es descuidava de llegir. La noblesa no tenia més qu'una ambició: la de viure a la cort i d'obtenir els favors del monarca; la classe mitja no tenia sinó una esperança: la de mereixe una mirada condescendent de la majestat real a cambi de dons generosos i d'adulacions.

(1) *Étude sur la condition des populations rurales du Roussillon au Moyen Age*, par Jean-Auguste Brutails (Paris, Picard, 1891), pag. XXV.

(2) *Histoire des Peuples et des États pyrénéens*, par J. Cénac Moncaut.—3.e edition.—Paris, Didier, 1873.—Vol. III, pag. 485.

Estavam lluny d'aquells temps heroics en qu'els catalans es quedaven coberts davant dels seus prínceps, an els qu'acceptaven am certes condicions. El sígle xvii no veia sinó debils municipalitats, alguns Estats apocats, i jutges aduladors que dirigien les arengues i les protestes més umils a uns reis altius i desdenyosos.»

Si les nacionalitats petites, qu'avien sigut tant felices durant l'Edat Mitjana, estaven destinades a ser englotides fatalment per aquelles grands nacions qu'eren l'ideal dels reis que duia el Renaixement, són més d'admirar l'atreviment i la seguretat am què els omes de talent de Catalunya, a l'endevinar les intencions d'Espanya, giraren els ulls a França, pensant-se qu'era lo que més ens convenia. I, un cop vençuts, veiem an en Margarit, an en Fontanella i altres, passar-se al servei de França abans de contemplar l'enfonzament del seu propi país (1).

El Rosselló no guanyava, per cert, grand cosa en pertanye a una nació governada per Lluís XIV, que, tot fent algunes concessions vergonyants als perpinyanesos, els deixava sentir desde un principi tot el pes del seu absolutisme. Ademés, el contacte amb el caracter francès li ha fet perdre completament el seu.

Avui el Rosselló és una regió sense altres desitjos ni altre esperit qu'el que mou a qualsevol prefectura francesa. El nivellador sistema de l'igualtat li ha tret quasi tot el caracter propi; els departaments de més al nord, més avençats, li han llevat l'industria; el sentiment català (fóra de la literatura) està completament apagat.

L'assimilació del Rosselló s'ha anat fent depressa. La de Catalunya amb Espanya, amb tot i ser tant llarga, és relativament poc solida. Això deu ser perquè, a més de la poca extensió geografica del país, an els catalans d'enllà els lliga a França com cert amor filial, mentres qu'an els catalans d'ençà ens fa espanyols un lligam politic, però ni menos ens uneixen a Castella els vinculs de germanor.

Aguera passat lo meteix si la sort del Rosselló s'agués extès a tot Catalunya, segons el desitj dels patricis del sígle xvii? Aguera sigut sufficient la força vital de Catalunya sencera per no deixar-se ofegar per l'unitarisme francès? Qui ho sab?

Lo que diu l'istoria és que França ha tingut necessitat de convertir-se en una nació grand i no li ha convingut fins are cap iniciativa regionalista. Per xò les seves simpaties s'han dirigit sempre vers Espanya (o vers els castellans que la governen), qu'és una nació grand, i no pas a Catalunya.

No han pensat aixís els grands capitans francesos que desde el sígle xvii han agut de trepitjar tant sovint la nostra terra.

El fet d'avui és qu'al penetrar nosaltros en el Rosselló, el país comprès entre el limit septentrional de la llengua catalana i la frontera franco-espanyola, ens sentim dintre una nació més a la moderna i molt més civilisada que la nostra.

(1) Vegi's *Le Roussillon aux premiers temps de sa réunion à la France*, par le Premier Président Aragon (Montpellier, Coulet, 1882), pag. 24.

DE SALSES A ARGELÉS

I

SALSSES

La vila i castell de Salses estan situats a les portes del Rosselló, després d'atravessades les Corberes. Aquí s'acaba l'erm, i desde el castell dona goig de llençar una mirada a la rienta plana catalana, sembrada de vinyes i gens escassa en arbres. Es veu tancada al lluny per les verdes Alberes, i el Canigó, fent-se endavant, ocupa el vertex del triàngul que forma l'antig comtat de Rosselló.

Estrabó i Pomponi Mela (1) parlen de las fonts d'aquét llog, quina aigua és més salada que la del mar. Avui aquestes dugues fonts, que naixen al peu de les roques del castell i van a parar a l'estany de Salses o de Leucata, porten el nom de *Font-Dama* i *Font Estramer*. Quand Pere el Grand es preparava a la defensa contre el rei de França Felip l'Atreuit, dirigint-se a Perpinyà per entendre's amb en Jaume de Mallorca, contesta als que li pregunten què té en cor de fer: «—Si nos podem tant cavalcar, e la nit nos basta que, al jorn, passada hagam la font de Salses, que nos farem tal ardit que no u viu llonch temps ha pus bell» (2).

En el temps dels comtes del Rosselló hi avia a Salses un castell de poca importancia. El rei Alfons, en l'any 1192, va resoldre garantir les fronteres, fortificant Salses en el Rosselló i el castell de Mont Real en el Capcir (3).

La vila de Salses, qu'ocupava l'area de l'actual fortalesa, va ser voltada de muralles i es va refer l'antig castell que hi avia sobre un turó qu'el domina (4).

Aquét castell, qu'era la clau de Catalunya, va ser pres per Felip l'Atreuit en 1285 quand va entrar a invadir la nostra terra, que li avia cedit el Papa.

Copiem la descripció que fa en Desclot del primer fet d'armes de les tropes franceses a l'entrar a Catalunya:

«E quant vench que foren al pas de la font de Salses, e veren la muntanya de Panissars qui partix Catalunya e Rosselló, hagueren gran goig e meseren grans crits, e auparen axi com si ja haguessen conquesta tota la terra, que no-s cuydaven que negu los gosas esperar ne defendre a ells. E quant foren anats hun poch avant, entendaren-se prop la vila de Salses, qui es assats prop de aquell lloch; e cuydaven se'n entrar per la vila, car creyen que negu no y hagues. E quant foren a les portes de la vila, donaren salt los servents qui eren lla dins, e deserraren los ballesters, e feren-los tornar atras mes de hun tret de ballesta. E foren-hi molts nafrats e morts de aquells qui venien primers; e no hagueren tantes noves com solien haver.

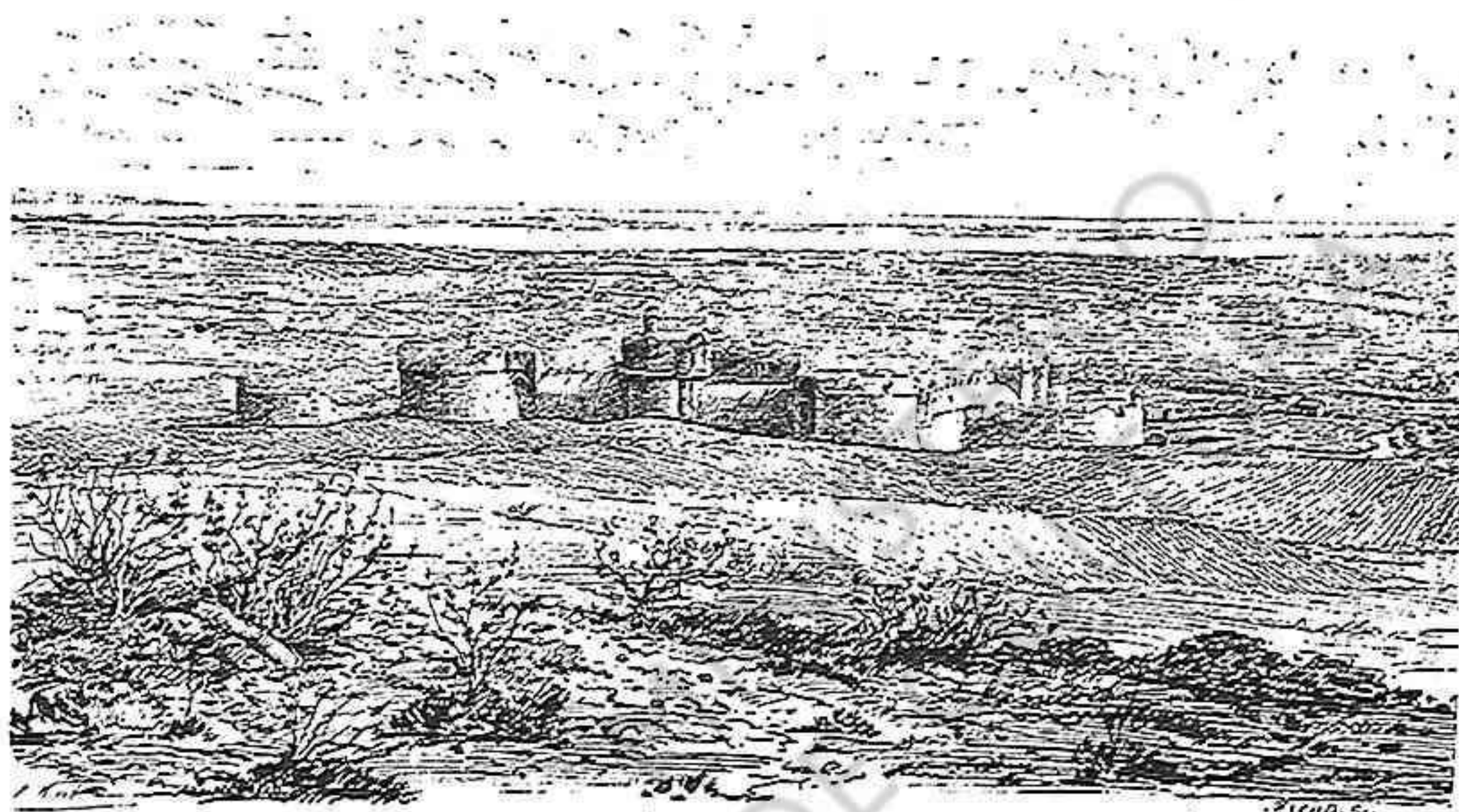
(1) Et Salsulæ fons, non dulcibus aquis defluens, sed salsioribus etiam quam marinæ sunt (*Pomponi Mela*, ll. II, c. 5).

(2) *Cronica de Bernat Desclot*, cap. CXXXIV.

(3) Alart: *Privilèges et titres... de Roussillon et de Cerdagne* (Perpignan, Latrobe, 1874), pag. 72.

(4) A. Ratheau: *Monographie du Château de Salses* (Paris, Ch. Tanera, 1860), pagina 14.

»E'l rey de França qui viu açò, cuydas qu'el rey de Mallorca los hagués escarnits; e apellà lo comte de Foix, e demanà-li de qui era aquell castell. E el comte de Foix respòs que del rey de Mallorca. «—E donchs!—çò dix lo rey de França,—no és axí com nos tramès a dir lo rey de Mallorca; car dix que seria ab nòs; e ara, a mon semblant, és-nos contrari.» «—Senyor,—çò dix lo comte de Foix,—no és gens; mas devets saber que tots los homens de Rosselló amen més En Pere de Aragó que lo rey de Mallorca, e'l volrien

El castell de Salses, l'estany i el mar al lluny. (De l'obra *Le littoral de la France*, V partie *Du cap Cerbère à Marseille*.)

més a senyor. E tot çò que han fet ne faran d'aquí avant contra nòs, faran oltra la volentat del rey de Mallorca qui és llur senyor, e per la amor que han a'n Pere d'Aragó.» «—E donchs!—çò dix lo rey de França,—ells són traydors. Via vers ells! E prenam lo castell per grat o per força.»

»Ab tant acostaren-se al mur, homens a cavall e a peu; e prengueren aquell lloch per força, per çò com era lloch pla e no era murat ne vallegat, ne y havia gens de mur de fora. Mas aquells de llà-íns havien fet tot llur poder e effort, e's defenien per salvar llur fè al rey d'Aragó; mas be cregats que, abans que aquell lloch haguessen pres, hi hagueren a donar be tres batalles, en les quals moriren molts dels Francesos, e molts que n'i hac nafrats. E quant hagueren pres aquell lloch occiren los homens e les fembres e els infants que y atrobaren. E puix atendaren-se deffora, e estigueren aquí aquella nit; e mo-gueren la major alegria que si haguessen presa la major ciutat de Aragó ne de Catalunya» (1).

(1) Cronica de Bernat Desclot, cap. CXXXVII.

Tal com estava la vila (1) i el castell de Salses al limit de Catalunya (2), sufrint varies reparacions, va tenir d'aguantar bastanta brega, fins al siti que li va posar Lluís XI en 1462 a l'entrar al Rosselló aprofitant les dissensions entre el rei Joan II i els catalans.

Per un tractat entre el rei de França Carles VIII i Ferran *el Catolic*, Salses va tornar en mans del rei d'Aragó.

Desde els reis Catolics comencen a dominar els noms castellans entre els governadors de Perpinyà i els capitans encarregats del fort de Salses. Al país ja no l'anima l'esperit patri i no ajuda als soldats a la defensa. El Rosselló és més que mai teatre de guerres entre les dugues nacions qu'es disputen per veure quina serà més grossa, fins que la França guanya.

La vila estava destruïda i el castell en pessim estat de defensa, quand Ferran *el Catolic* va posar la primera pedra de la fortalesa actual en 10 d'agost de 1497. Els treballs es varen fer am la més grand activitat, dirigits per un enginyer anomenat Ramirez. En l'any 1503 ja es va veure altre cop sitiad pel mariscal de Rieux, governant la plaça de Salses Sancho de Castilla. Quand els francesos es creien més segurs de guanyar el castell, l'enginyer, qu'avia fet minar el fosso, omplint-lo de polvora, va fer volar uns 400 sitiadors.

Les armes no estaven mai en vaga en el Rosselló: la mala administració castellana es feia sentir per tot, a mesura qu'els *tercios* espanyols eren més braus i duïen a cap més fets heroics.

Catalunya, obligada pel comte-duc d'Olivares, es decideix a proveir un grand nombre de places per dur la guerra al Rosselló, i durant uns quants anys els noms de capitans i exercits catalans es tornen a sentir. En Melo ja diu qu'els catalans en feien pod-ser una mica massa (3).

En 1637 els espanyols, menats pel duc de Cardona, s'avien dirigit contre el castell de Leucata, i després d'una tremenda batalla van tenir de retirar-se (4).

Dos anys més tard els francesos es varen apoderar del castell d'Opol, de Clairà i de Ribes-Altes. Els castellans i catalans s'avenien poc, hi avien tot sovint baralles, i van tenir de separar-se la gent de les dugues nacionalitats (5).

(1) La vila de Salses comptava, segons notícies publicades per Alart en el seu treball *Documents sur la Géographie historique du Roussillon* (Perpinyà, 1876), 94 fogs en 1354 (?) i 69 fogs en 1385.

(2) *Limites Cathalonie: Protenditur Cathalonie a Salsis usque ad Montemsonum et a Portubus usque ad mare.* (Arxiu municipal de Barcelona: *Llibre Vert*, compilat per l'escrivà Ramon Ferrer en 1346.)

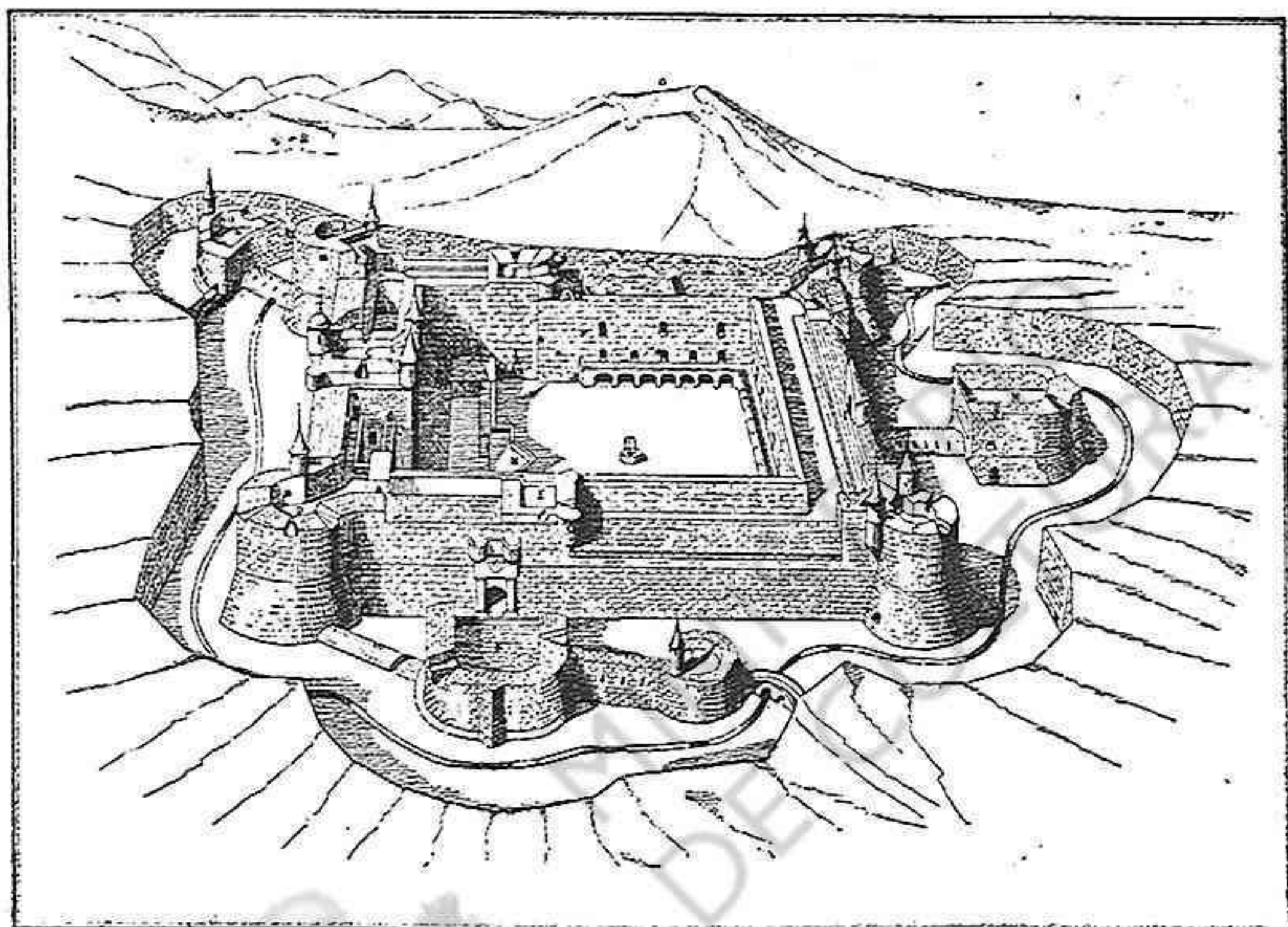
(3) «Habianse mostrado los catalanes, al principio de la guerra, con demasiada templanza. Primero tuvieron intentos de que se les fias: la defensa de sus plazas: fundábanlo en su práctica y valor, á aquella máxima de la naturaleza de que cada uno sabe lo que basta para su conservación. Ofrecían no perdonar á gastos ó contribuciones en beneficio de su república; aseguraban al rey cualquiera invasión por aquella parte; esquivábanse de que entre ellos se introdujesen armas extrañas; juzgaban como extranjeros los que no eran ellos mismos; en fin, pensaban que en ofrecerlo así servían al príncipe y á la patria.» (Francisco Manuel de Melo: *Historia de los movimientos, separación y guerra de Cataluña en tiempo de Felipe IV*, llib. I, par. 25.)

(4) La batalla de Leucata, de la que n'abunden documents i records, està prou ben descrita, acompanyada d'un plano, pel capitá d'enginyers Ratheau, *Monographie du Château de Leucate* (Paris, Tanera, 1863).

(5) «Probaron tan mal éstos (els castellans), que tres fuertes que tenían á su cargo, Opol, Salsas y este de Tartauil (Tautavell), todos se entregaron alevosa é infamemente, y

Sens dubte aguera donat millors resultats a la monarquia espanyola permetre qu'els catalans es defensessin ells mateixos i tots sols, com ho avien ofert al rei.

Catalunya va fer un nou esforç i es començà el treballós siti de Salses, co-

Vista perspectiva del Castell de Salses, aixecada per l'enginyer francès M. A. Ratheau, i publicada en la seva *Monographie du Château de Salses*.

LLEGENDA

- A, B, C, D.—Torrions.
- E, F.—Cavallers per peces d'artilleria.
- G.—Torrió quadrat dintre el mur.
- H.—Disposició interior de l'entrada.
- I.—Cortina o mur de l'est.
- K.—Baluart devant de l'entrada.
- L.—Primer baluart de l'entrada.
- M, N.—Baluartes separats per a protegir els punts flacs dels murs. Ratheau opina qu'és la primera vegada qu'es troben aquestes defenses fetes d'obra.
- O.—El castell vell.

negut fins als més petits detalls per molts llibres i notícies publicades a Catalunya i fóra d'ella.

algunos que gobernaban catalanes se resistieron hasta el último trance, de cuya desigualdad de obras nació una ojeriza entre las dos naciones, que, llegando los tercios á darse las cargas, murieron muchos, y tué preciso dividirlos, de calidad que no tubiesen forma de lle-

En 1642 tornaren els francesos al Rosselló, aquesta vegada per no sortir-ne més i cridats pels catalans, avorrits del pago qu'avien merescut de Madrid tots els seus esforços per l'integritat d'Espanya (1).

Lluís XIII meteix i Richelieu varen venir al Rosselló fins qu'es possessionaren de Perpinyà i de Salses (2).

Vauban, qu'en 1691 va reparar el castell de Salses, proposava d'inutilitzar-lo en 1700. Després de varies proposicions per procedir a la seva demolició, avui el castell subsisteix encare, com un model conservat a l'arqueologia expressament per estudiar una fortalesa de principis del segle XVI.

A falta de reproduccions directes d'aquesta notable fortalesa, que no ens va ser permès treure, oferim als nostres lectors una copia de la vista perspectiva aixecada per l'enginyer militar francès Ratheau, quina monografia sobre el castell de Salses varies voltes hem agut d'esmentar.

Avui l'antig i castigat castell ja no guarda, vigilant, l'entrada del Rosselló. Pel camí de Leucata, que tants exercits han trepitjat, hi passa el ferro-carril que va de Narboña a Perpinyà i a la frontera franco-espanyola. Desde sos rogens torrions, ont apenes s'hi nota la traça de tants sitis, es veu, com sempre, enfront, l'immens estany, i, al lluny, el mar; a l'esquerra, les pedregoses Corberes, i, dirigint la vista al mitjorn, la mirada reposa agradablement en l'ermosa i florida plana del Rosselló. Avui, com sempre, el castell de Salses és la fita septentrional de la nostra llengua.

J. MASSÓ TORRENTS

E. CANIBELL

gar á las manos; pero la soberbia castellana con ninguna otra nación supo jamás unirse, de que resultó no poca disminución en el ejército. Bien al contrario se vió de los catalanes, que con cualquiera otra supo ajustarse y hermanarse.» (*Crónica de Miquel Parets*. Traducció castellana, publicada, am grand acopia de documents, per l'Academia de la Historia en el volum XX i següents del *Memorial histórico español*.) Es coneix qu'el bon assaonador tampoc lligava gaire amb els castellans. Altrement es poden veure notícies d'aquestes dissensions en l'obra dels senyors Coroleu i Pella *Los fueros de Cataluña* (Barcelona 1878), pag. 170 i següents).

(1) «Hallábanse en el fin de la guerra por todas sus provincias (de Catalunya) muchos huérfanos y viudas, cuyos padres y esposos habian servido al alimento de aquella bestia insaciable que se sustenta en la sangre de los humanos. Sus llantos y clamores cargaban sobre su afligida república, que, lastimada de ellos, tuvo poco lugar de alegrarse con los vivas del triunfo, que indivisiblemente gozaba Castilla, como si sólo ella hubiese merecido el aplauso.» (Melo: obra citada.)

(2) Ratheau cita un curiós gravat de l'epoca, alegoria de la rendició de Salses, que no hem tingut la sort de veure, i qu'aauriam reproduït de bona gana. Representa un espanyol de genolls, foguejat per un francès, un portuguès i un català, cada un dels quals li lleva una peça de vestir, figurant el desmembrament de la monarquia espanyola al moment del tractat dels Pirineus. En la part superior hi són representades les viles de Perpinyà i Salses.

LA REFORMA LINGÜÍSTICA

En fi de paraula la major part dels escriptors moderns, per a representar la gutural, no posen mai *c* ni *g*, sinó *ch*. Aixís és qu'escriuen am *ch*, *artistic* i *eroic*, *sang* i *proleg*. En cambi nosaltros, no podent admetre aquesta costum ortografica, que no ve justificada ni per la tradició, ni per l'etimologia, ni per la derivació, escrivim *c* o *g*, mai *ch*: *c*, en paraules com *poc* (poca), *bosc* (bosquet), *visc* (visqués); *g*, en paraules com *grog* (groga), *ofeg* (ofegar), *ving* (vingués). Sobre aquêt punt remetem als nostros lectors a l'estudi *La gutural final*, publicat en L'AVENÇ de Desembre de 1890, i a la nota lingüística publicada en el primer número d'aquest any. Are, per a facilitar l'aplicació de la nostra regla ortografica, publiquem les següents llistes:

Noms. Llista dels noms més usats terminats am *g*:

abrig	diptong	manyog
afalag	dobleg	monoleg
alberg	drag	mustig
amarg	enemig	naufreg
amig	epileg	oblong
analeg	esbufeg	ofeg
aneg	esofag	pedagog
antig	esparreg	pessig
antropofag	espeteg	pleg
apleg	estosseg	porug
apoleg	fang	preg
arabig	fastig	presseg
areg	fatig	prodig
areng	feixug	proleg
arpag	filoleg	rebreg
arxipelag	fog	reg
arrepleg	freg	reneg (<i>ranéc</i>)
astroleg	garrig	reneg (<i>rènæc</i>)
boig	gemeg	roseg
brug	greg	rosseg
carreg	grog	rusteg
cartilag	jog (fr. <i>jeu</i>)	sacrileg
castig	llampeg	sang
cataleg	llarg	sarcofag
ceg	lleg	seg (subst.)
centrifug	llog	ubag
decaleg	maneg	xafag
dialeg	manyag	xarug

Verbs. En la primera persona del present d'indicatiu la gutural és sempre *g*, excepte en *visc* (subjuntiu: *visqui*, *visqués*). Així escrivim: *creg*, *coneg*, *dig*, *clog*, *mog*, *dug*, *pug*, *ving*, *preng*, *valg*, etc.

BIBLIOGRAFIA

APELES MESTRES. *VOBISCUM* —Indiscrecions.—Edició ricament decorada per l'autor.—
Barcelona, 1892.—Un vol. de 23 × 16 cm. i 96 pags., 2 pessetes.

En aquêt llibre l'Apeles Mestres s'ens presenta baix un aspecte nou i atrevit. En els anteriors era l'admirador de la Naturalesa: are l'estima igualment; però, am tot i no creure en l'humanitat, creu molt am sí meteix. Are apareix el poeta des-preocupat que ja ha arribat prou amunt per confiar les seves *indiscrecions* an el public; que considera no ser poesia lo que s'ha fet fins avui a Catalunya; que critica an els seus critics, que no creu am la patria i qu'es disculpa devant dels castellans!

Ha fet be el poeta? Ens sab greu aver-ho de dir; però les poesies *Mal somni*, *Confiteor* i *La meva estatua*, am tot i ser bones, són tant *indiscretas*, que semblen sols propries d'un llibre postum. Algunes n'hi hà que, sense ser *indiscretas*, són molt inferiors a lo que sol produir l'Apeles: *Janua cæli* i *Casus belli* són dugues composicions antiquades i de poc gust, que, si be ocuparien bon llog en las *Cançons ilustradas*, fan de mal llegir posteriorment a *Margaridó*.

Això no vol dir qu'en *Vobiscum* no hi dominin flors de flaire delicada. *A la memoria d'un amich*, *Dimecres de Cendra*, *Enigma*, *A distancia*, tenen un fondo sabor heinià agradabilissim. *El Paradis*, i sobre-tot *L'Angel caygut*, són fetes am tota la traça dels *Idilis* i d'algunes composicions de *La Garba*.

La forma és sempre pulcra i escaient.

En *Vobiscum* s'hi veu un autor qu'encare s'inspira en pros i contres de religió, qu'es preocupa del nom i de la mort, qu'en politica és possibilista i qu'en art segueix sent un bon poeta, i aquesta és la qüestió.

L'HEREU SUBIRÁ. *Estudi de familia catalana*, per C. BOSCH DE LA TRINXERÍA.—*Barcelona*, «*La Il·lustració Catalana*», 1892.—Un vol. de 19 × 13 cm. i XIV-208 pàgines, 3 pessetes.

Com ja diu l'autor en un proleg un xic deslligat, ont parla de moltes coses, en aquesta novela vol estudiar la vida de ciutat. El Sr. Bosch ja demostrava aquêt desitj fa algun temps, a poc a poc fent entrar els seus personatges en lo qu'ell ne diu la vida del grand món.

I ningú pod duptar de que s'ha equivocat. Les seves qualitats, sent exclusivament de descriptor del medi *naturalesa* i no de l'humanitat, mal avia de trobar-se dintre una grand ciutat, en que l'ome absorbeix tota l'atenció. Per xò que ni el medi ni l'acció estan ben sentits ni descrits en *L'hereu Subirá*.

Les imperfeccions i defectes de l'escriptor, qu'en les anteriors obres estaven velats per la justa i sentida descripció d'un paisatge sense figures, are prenen tot el seu relleu, ja que troben a l'autor fòra del seu element.

Aquesta obra està convertida en una novela interessant antiga, de la que la veritat s'en ressent i l'art ne fuig.

¿Coneixerà el Sr. Bosch el seu erro i tornarà a lo qu'ell sab i pod fer? Tant de bo qu'aixís fos.

DIE PYRENÄEN. *Trilogie. Nach dem Catalanischen des VICTOR BALAGUER im Versmaass des Originals verdeutscht von JOHANNES FASTENRATH.*—Leipzig, Verlag von Carl Reissner, 1892.—Un vol. de 21 × 14 cm. i XX-168 pags.

La derrera obra de D. Victor Balaguer és d'aquelles que no mereixen ia traducció. És una concepció estranya, am pretensions istoriques i poetiques, sense istoria ni poesia; d'istil alambicat i pobrissim d'idees; d'un llenguatge qu'és una barreja vulgar de provençal i català antig i modern.

No compendriam com el respectable Sr. Fastenrath agués pensat en donar tal mostra al public alemany si no vegessim la carta que li va dirigir el Sr. Balaguer, qu'el traductor ha fet be de reproduir en el proleg. Allò de *no puedo ni debo ocul-tarle que si viera traducida al alemán (singularmente por V.) mi pobre trilogia Los Pirineos, lo consideraria como gran honra y como la mayor de las glorias de mi vida,* és posar en un compromís a un amic.

El Sr. Fastenrath ha contestat fent la traducció, acompanyant-la de notes i d'un proleg, i porta la seva galanteria fins a traduir-li el *Romiatge de l'anima* i tot!

D. Victor Balaguer pod quedar-li agrait. Mai podria aver pensat que les seves estrofes, vuides i de forma tant rudimentaria, poguessin posar-se en alemany un vestit tant perfecte i ermós com ha sapigut fer-li el Sr. Fastenrath.

ROMA. *Impressions y comentaris, per MOSSEN JAUME COLLELL, Canonge de la Seu de Vich, am dibuixos á la ploma del Enrich Serra.*—Barcelona, Estampa Subirana Germans, 1892.—Un vol. de 18 × 11 cm. i XVI-239 pags., enquadernat, 3 ptes.

Aquesta obra comprèn: *Fulles soltes del dietari d'un romeu periodista*, escrites en 1879; *Cartes romanes*, de l'any 1883; *Lleó XIII y la restauració de Santa Maria de Ripoll*, que porten la fetxa de 1886; i *Les bodes d'or*, de 1888.

Es tracta, doncs, exclusivament de la Roma papal.

La lectura d'aquesta *Roma* sembla qu'an algú li podria fer un efecte contra-productent. No hi esperi el lector catolic fervent la mansuetut i la caritat cristiana: sols hi trobarà l'admiració forçada a lo propi i l'odi desenfrenat a lo contrari.

L'estil és mascle i nervut, com de Mossen Collell. Tot és fort i exagerat: la Roma papal li arrenca llagrimas, la *Roma nouva* li arrenca injurias. I de llagrimas i d'injurias n'ha omplert cada plana. Si en algun paragraf de descripció sossegada el lector s'hi troba be, aviat es desencanta per un calificatiu soptat al rei d'Italia o al Quirinal, o a tota la nació, o als temps moderns. L'autor es desfà en vituperis, per exemple, contre el govern italià perquè aprofita convents antics per serveis civils, com si els primers cristians no s'aguessin també servit dels temples pagans per construir les ermoses basiliques de fóra els murs; com si tots plegats no obeïssin en això a les lleis de l'istoria i de l'evolució.

Aquêt llibre, am tot, es podria recomanar, si no hi manqués aquella nota sentimental i naturalista que commou de veres, que tant pocs autors n'entenen el secret, i que tant be escau en els llibres de propaganda.

L'HOSTAL DE LA BONICA. *Quadret de costums en un acte y en prosa, original de VICTOR BROSÀ Y SANGERMAN.* Estrenat ab éxit en lo Teatre Catalá instalat en lo de *Novetats* la nit del 26 d'Octubre de 1891.—Imp. La Catalana, de J. Puigrentós, 1891.—Un fasc. de 21 × 13 cm. i 32 pags., 1 pta.

LO PROMÉS. *Drama de costums catalanas, en tres actes y en vers, original de JOAQUIM RIERA Y BERTRAN, Mestre en Gay Saber.* Estrenat en lo Teatre Catalá instalat en lo de *Novetats* la nit del 8 de Janer de 1892.—Barcelona, Lib. de Francisco Puig... 1892.—Un fasc. de 21 × 13 cm. i 88 pags., 2 ptes.

EDUARDO BERTRÁN RUBIÓ. UN VIOLONCELISTA. *Páginas de la autobiografía de un pobrete, remitida, años atrás, á «La Enciclopedia Musical».—Segunda edición.—Barcelona, Jepsús, 1892.—Un vol. de 18 × 12 cm. i 186 pags., 2 ptes.*

JOSÉ PUJOL, doctor en Filosofía y Letras. PRÓLOGO É INTRODUCCIÓN AL NOVÍSIMO VALRUENA. *Completísimo Diccionario Latino Español-etimológico, por D. A. AGUSTIN ROCAGOMERA Y SALASÁN.—Barcelona, Vda. é hijos de Esteban Pujal, 1892.—Un fasc. de 21 × 14 cm. i 97 pags.*

LOS TIRADORES DE ALÉRT-VILLE, por ARÍSTIDES MESTRES. *Obra ilustrada por el mismo.—Barcelona, Imp. de Juan Tarrall.—Un volum.*

IGNASI IGLESIAS. ¡REMORDIMENT! *Quadro dramátich en un acte y en vers, estrenat ab ruidós éxit lo dia 15 de Febrer en lo teatre de Sant Andreu.—S. Asmarats, editor... San Andrés de Palomar, 1891.—Un fasc. de 20 × 13 cm. i 18 pags., 0'50 ptes.*

MONOGRAFIAS DE CATALUNYA. *Diccionari històrich-geogràfic, anotat per JOSEPH REIG Y VILARDELL.—Lletra B., fascicle IV.—Obra en publicació.*

JASCINTO E. TÓRT Y DANIEL. *Algunas consideracions sobre la MUSICA POPULAR CATALANA.—Barcelona, Imp. Henrich y C.^a—Un fasc. de 21 × 15 cm. y 18 pags.—Interessant treball extret del Bulletí del Centre Excursionista.*

NOVA

L'anunciada Assamblea Catalanista de Manresa va tenir llog a derrers del més passat, assistint-hi delegats de varies poblacions de Catalunya.

Aquell acte va donar peu a molt oposades apreciacions. Per de prompte la premsa catalanista va aplaudir i fer tota la propaganda qu'estava a la seva mà.

L'opinió castellanista va ser representada principalment pel Sr. Roca i Roca amb articles en *La Vanguardia*, *La Esquella de la Torratxa* i *La Campana de Gracia*. En aquèts dos ultims semmanaris resultava més ridicul el to empleat, per allò de ser escrits en la nostra llengua, lo que feia que, vulguent burlar-se dels catalanistes, es tirava terra als ulls. Els llastimosos articles del Sr. Roca i Roca varen ser contestats com se mereixien pel Sr. Pujac i Dalt en *Lo Somatent* de Reus i per «Un de la costa» en *Lo Catalanista* de Sabadell.

També cal citar un article sense solta insertat en *Lo Teatro Catalá*, que, tot presumint de catalanista, no oposava a l'acte de Manresa sinó arguments castellanistes.

No creiem, am tot, que s'agi arrelat en el poble l'idea que s'ha propagat a Manresa, tal volta no per falta de bona intenció, sinó perquè les idees de regeneració política de Catalunya, essent més o menos latents en el cor de tots els catalans, no són encare prou madures per poder ser subjectades a formules polítiques.

Nosaltres, sense aplaudir l'acte de Manresa, ens dol que hi agi catalans que puguin fer-ne la mofa que se n'ha fet, i regoneixem en els catalanistes que l'han dut a cap la més bona intenció del món.